

KAPITOLY Z DĚJIN MORAVSKÉ CÍRKVE

Historie arcibiskupského chlapeckého semináře a gymnázia v Kroměříži v letech 1856-1950

Pedagogický sbor a personál semináře

Jak již bylo výše pojednáno, členové pedagogického sboru byli v první řadě kněží, kteří po studiu na bohoslovecké fakultě byli buď ihned, nebo po krátké době posláni do semináře. Sloužili jako prefekti, tedy v moderní terminologii vychovatelé a dohlížitelé. Jejich úkolem bylo vést chlapce příkladem v duchovní formaci, dohlížet na jejich duchovní povinnosti v kapli semináře i mimo něj, doprovázet je na povinné vycházky a dozorovat jejich přípravu do školy. Jistou výhodou bylo, že nebyli věkově od svých svěřenců příliš vzdáleni, nevýhodou byla naprostá absence jakýchkoliv pedagogických zkušeností. Tehdejší univerzity připravovaly svoje absolventy výborně po odborné stránce, ale pedagogicko-didaktický základ pro učitelské působení neposkytovaly. Jedinou pomocí bylo vedení a rada od starších a zkušenějších kolegů. Pokud se takovýto prefekt osvědčil a prokazoval nadání pro další studium, bylo mu studium nadřizenými z ordinariátu doporučeno. Další studijní směřování vycházelo samozřejmě ze zájmu a schopností uchazeče, ale jen do jisté míry. Značnou roli také sehrála potřeba pokrytí výuky na té které instituci, v tomto případě semináři, a to i s výhledem na mnoho let dopředu. Uchazeči byla udělena studijní dovolená a pobyt na univerzitě mu byl hrazen z prostředků církve. Při tomto způsobu volby studia muselo někdy nutně docházet ke konfliktům. Stalo se, že student-prefekt ztratil další motivaci ke studiu nebo prostě studovat nechtěl a jeho výsledky tomu odpovídaly. Potom se rozeběhla čilá korespondence s ordinariátem, zda a za jakých okolností lze studia zanechat a kdo bude finanční náklady (a nemalé) hradit. Ordinariát sáhl dokonce k opatření, kdy uchazeč o studium před jeho zahájením podpisoval prohlášení, ve kterém uváděl, že studuje dobrovolně a je si vědom následků zanechání studia. Popravdě se jednalo spíše o výjimky, prefekti ze semináře, vybraní k dalšímu studiu, byli na 90 procent úspěšní. Po absolvování státních závěrečných zkoušek, případně složení rigorózních zkoušek se mladí začínající učitelé

vraceli do praxe. Vedle úvazku učitele a brzkého vedení vlastní třídy na ně i nadále čekaly prefektské povinnosti. Znamenalo to prakticky permanentní službu buď v semináři, nebo ve škole. Logicky měl takový učitel, který byl se žáky v maximálně možném kontaktu, velký vliv ať již v pozitivním, nebo také v negativním smyslu.

Obr. 1 Tento archivní dokument dokladuje, že prefekti semináře, posláni na studia, museli podepisovat takováto prohlášení, aby bylo jasné, že je ke studiu nenutili jejich představení.

Toto propojení vychovatele a učitele, zdánlivě nepedagogické a výchovně neproduktivní, mělo smysl. Učitel v semináři byl kněz, tedy člověk nezátížený starostmi o rodinu. Jeho čas patřil škole a jeho poslání spočívalo ve službě. Měl poskytovat morální příklad studentům jednak jako učitel, ale také jako vychovatel a kněz. Samozřejmě že takovéto nasazení bylo psychicky značně náročné a ne každý z profesorského sboru jej zvládl. Platilo se za něj psychickými potížemi, fyzickými nemocemi a občasnou revoltou. Jeden z nejschopnějších ředitelů semináře vůbec, dr. Bonifác Segeťa, se v mladých letech cítil spojením prefektských a učitelských povinností natolik rozpolcen, že opakovaně žádal arcibiskupa o umístění na veřejnou, státní školu. Za trest byl ze semináře odvolán a dočasně mu byla svěřena funkce kooperátora v Moštěnici. Poté, co zmírnil svoji kritiku a přílišný radikalismus, byl opět vrácen do semináře a pokračoval ve své započaté kariéře a práci.⁵² I v semináři byl patrný generační rozdíl profesorského sboru v přístupu ke studentům. Profesori bez výjimky všem studentům od kvinty vykali. I když studenty kárali nebo s nimi řešili závažnější prohřešky, vždycky svým přístupem dávali najevo, že studenti klerici jsou

⁵² Segeťova manipulace, osobní korespondence, ZA Opava pobočka Olomouc

svým způsobem páni a jako s takovými je s nimi nakládáno. V době monarchie chovanci měli více věcí zakázaných než povolených. Například fotbal patřil jednoznačně mezi zakázané sporty. A přece mladší vyučující podle vzpomínek absolventů konali strážní službu před starými, pomalu a důstojně se pohybujícími kolegy, zatímco kluci se vši vervou proháněli míč na louce v Podzámecké zahradě.

Učitelé bydleli buď v učitelských bytech v budově semináře, kde se i stravovali, nebo měli (spíše výjimečně) byt ve městě. Využívali i další seminární servis, totiž školního sluhu a školní prádelnu, která pečovala o jejich oděvy.

Na základě výše uvedených údajů se vnucuje představa homogenního, v názorech na formaci a výuku, jednotného sboru. Není tomu tak zcela. V životě víry v 19. století došlo k několika otřesům, které se logicky projeví i v uvažování a názorech jednotlivých členů pedagogického sboru. Ještě ve 40. letech 19. století pronikl do Čech tzv. německý katolicismus, který však Moravu prakticky nezasáhl. Zřetelnější stopy však zanechal gunterianismus. Exjezuita Anton Gunter se snažil uvést v soulad víru a rozum a síly rozumu přecenil. Přiřazoval mu schopnost odhalit tajemství víry, což papež Pius IX. roku 1857 zavrhl. Gunterův vliv byl však značný a podlehl mu i arcibiskup, kardinál Bedřich Schwarzenberg, který byl Gunterovým žákem. Gunterovci byli zásadními odpůrci papežské neomylnosti, což bylo vyhlášeno jako dogma na I. vatikánském koncilu 1869/1870.⁵³ Biskupové se logicky obávali, že toto dogma ještě zvýší ataky liberálních kruhů proti církvi, což se ostatně také stalo. Liberální tisk zahájil proti vatikánskému sněmu prudké tažení. Podařilo se vyvolat schizma – tzv. starokatolicismus.⁵⁴ Toto hnutí mělo zpočátku velkou odezvu především mezi mladými kněžími, ale příklon ke starokatolíkům se poměrně rychle zmírnil. S těmito vnitřními problémy v katolické církvi se samozřejmě musel potýkat i profesorský sbor, i když měl situaci jednodušší v tom, že musel zaujmout oficiální stanovisko, tedy stanovisko olomouckého ordinariátu.

Kolem roku 1900 se do sboru promítaly dozvuky hnutí, které dostalo název Katolická moderna.⁵⁵ Příznačné je, že jeden ze zakladatelů, Karel Dostál Lutínov byl absolventem arcibiskupského semináře. Tato moderna ale neměla nic společného s tzv. modernismem, který v konečném důsledku snahy po propojení víry a vědy vlastně znamenal rozklad katolického učení. Ostatně racionalistický modernismus nebyl závažným problémem moravské církve. Katolická moderna uplatňovala reformní požadavky typu zdobrovolnění celibátu, modernizace církevní ústavy,

⁵³ Dogmatická konstituce „Pastor aeternus“

⁵⁴ Proud katolicismu, který neuznává autoritu současné římskokatolické církve. Svým názvem sice vzbuzují zdání tradicionalismu, ale naopak nabízí liberální variantu katolického náboženství. Nejde jim o zachování tradice, ale o co největší přiblížení „duchu doby“.

⁵⁵ Původně české katolické literární hnutí, které časem získalo rozměr obrodného hnutí, navazujícího na katolický modernismus. V roce 1895 vychází almanach „Pod jedním praporem“. V něm se projevuje snaha pozvednout úroveň tehdejší katolické literatury. Vedle Dostála Lutínova do něj přispěli dva další kněží, Sigismund Bouška a Xaver Dvořák.

zlepšení sociálních podmínek kněží. Nacházela velkou odezvu mezi mladými intelektuály – knězi, kteří svá studia často trávili ve značném existenčním nedostatku. Katolická církev chápala jejich snahy jako zpochybňování církevní autority, znehodnocování křesťanských ctností a reagovala na modernisty značně nedůtklivě. O tom se mohli přesvědčit i někteří členové profesorského sboru, kteří byli podezíráni z podpory katolické moderny. Ta se časem vnitřně vyčerpala, a tak její největší přínos dnes ceníme hlavně v oblasti zvýšené úrovně domácí katolické literatury.

Za dobu existence semináře a gymnázia od roku 1854 do roku 1950 se ve škole vystřídal víc jak 200 pedagogů a vychovatelů. Někteří se školní budovou jen mihli, jiní zůstali více než třicet let a spoluvytvářeli charakter a dobrou úroveň školy. Oporou sboru byli samozřejmě jmenovaní profesori, tedy lidé s tzv. definitivou. Ti garantovali kvalitu výuky a z nich bylo vybíráno i vedení školy. V průběhu času získávali i řadu ocenění a vyznamenání, ať již státních, nebo církevních. To se samozřejmě odráželo i ve výši služného. A tak opravdu platilo, že čím starší, váženější a zkušenější pedagog, tím méně hmotných starostí pociťoval. Finanční propad mezi začínajícím pedagogem a pedagogem před odpočinkem byl takřkajíc propastný. Neméně důležitou součástí pedagogického sboru byli pomocní učitelé. Často se jednalo o profesory jiných škol, kteří si takto doplňovali úvazek a učili buď nepovinné předměty, nebo předměty málo hodinově dotované. U těchto učitelů nebyl požadavek na duchovní stav. Každoročně s nimi byla obnovována smlouva a leckdy si tak přilepšovali k důchodu i bývalí učitelé – kněží. Je zajímavé, že seminář spolupracoval především se zdejší reálkou a po roce 1882 s českým gymnáziem, kdy si vzájemně často vypomáhali pomocnými učiteli. Jejich fluktuace byla samozřejmá, ale přesto se vyskytli takoví, kteří jako pomocní učitelé zakotvili v semináři na dlouhá desetiletí. Jedním z nich byl sokolský činovník a národní buditel, dlouholetý učitel tělocviku, profesor zemské reálky Alois Beňa. Pomocní učitelé zajišťovali především výuku kreslení, krasopisu, tělocviku, případně nepovinného těsnopisu⁵⁶ nebo výuku nepovinných jazyků. Ty se vyučovaly ve škole především po vyhlášení republiky, v nabídce jazyků byla srbochorvatština, slovenština a ruština. Tu vyučoval ruský běželec Kornilij Ivanov, který prchl z Ruska před bolševickou revolucí a před ní vyučoval na vojenské kadetce v Oděse.

Důležitou funkci v semináři vždy zastával ředitel, místoředitel a spirituál školy. Funkce ředitele semináře byla obsazována vždy knězem, členem pedagogického sboru. Po vzniku gymnázia v roce 1911 se funkce dočasně zdvojila, ve funkci byl ředitel semináře se svým zástupcem a ředitel gymnázia. V dalších letech jej představovala, podle okolností, jedna osoba.

⁵⁶ Výuka těsnopisu byla v semináři na vysoké úrovni a dlouhodobě jej vyučoval profesor Klapetek, který zastával řádné profesorské místo

Uvádíme přehled všech ředitelů semináře a gymnázia:

František DVOŘÁK, nar. Věrovany, 1816–1887, ředitel v letech 1854–1868, kanovník kolegiátní kapituly u sv. Mořice

Jan KADLÁČEK, nar. Brodek, 1827–1903, prefekt v letech 1856–1868, ředitel v letech 1868–1876, farář Moravičany

Vilém BLAŽEK, nar. Olomouc, 1837–1912, prefekt v letech 1858–1866, ředitel v letech 1876–1900, kapitulní děkan, světící biskup 1907–1912

PhDr. Josef BENA, nar. Malá Lhota, 1845–1928, místoředitel v letech 1888–1899, ředitel v letech 1900–1912, papežský prelát, kanovník kolegiátní kapituly

PhDr. Bonifác SEGEŤA, nar. Vlčnov, 1865–1933, místoředitel a ředitel v letech 1912–1920, papežský prelát, kanovník kolegiátní kapituly

PhDr. Karel HUBÍK, nar. Třebětice, 1872–1935, ředitel v letech 1920–1931

PhDr. Jan BLAŽEK, nar. Troubelice, 1871–1936, ředitel od r. 1931, ředitel semináře a gymnázia v letech 1932–1936

Dr. VLACH, nar. Stříbrnice, 1887–1958, ředitel od roku 1936 do uzavření školy v období protektorátu, po osvobození republiky opět ředitelem

Životní osudy učitelů gymnázia a semináře jsou velmi pestré a je jim věnována zvláštní publikace. Nicméně pro vytvoření představy o četnosti a jménech sboru použijeme tabulku z roku 1885. Zde je uveden plný výčet profesorů i s jejich aprobacemi:⁵⁷

Direktor (V. Blažek) – náboženství

LÁSKA – latina, řečtina

HOLAIN – čeština, matematika, fyzika

BENA – zeměpis, dějepis, fyzika

BEČÁK – čeština, matematika

HRBÁČEK – němčina, zeměpis, dějepis

ŠEBESTÍK – latina, řečtina

KAMRÁDEK – latina, čeština, němčina

KOREC – náboženství, řečtina

POLZER – latina, řečtina

SEGEŤA – latina, čeština

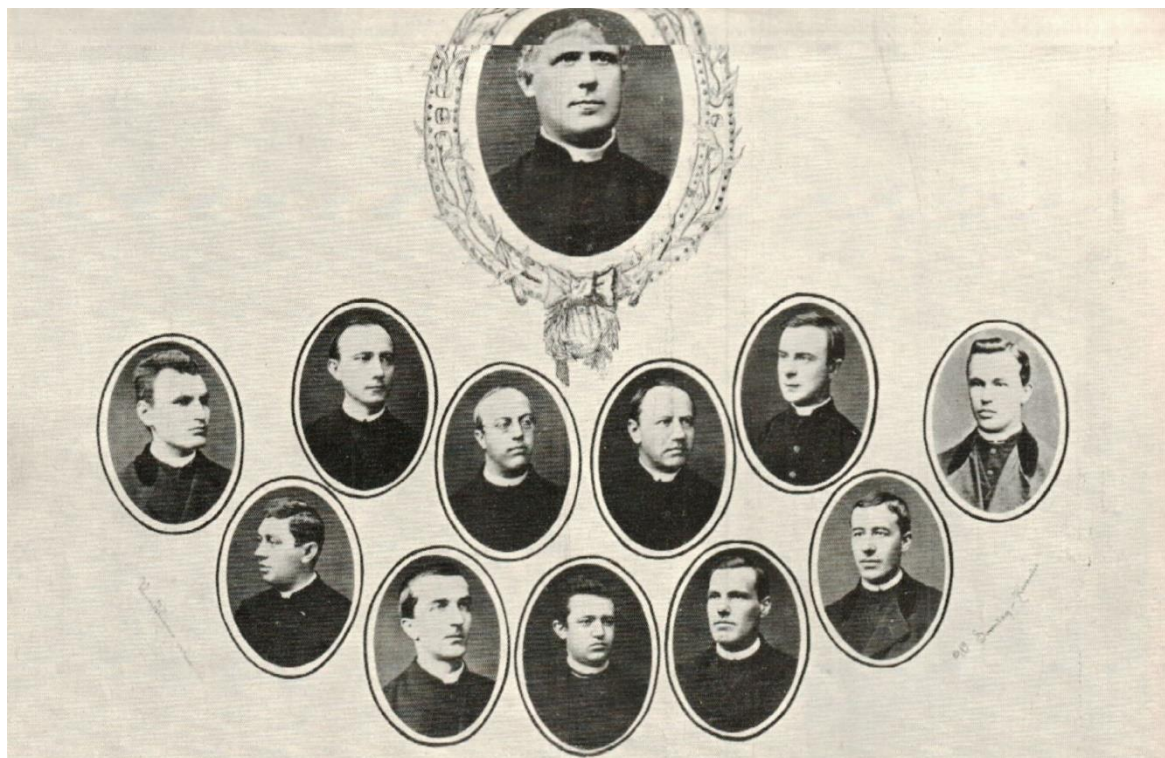
HANÁK – náboženství

KREJČÍ – čeština, fyzika

SEIDL – náboženství

Z tohoto seznamu je patrná převaha pedagogů a prefektů české národnosti.

⁵⁷ Doslovný přepis, proto nejsou uvedeny tituly profesorů ani jejich církevní hodnosti

Obr. 2 Učitelský sbor z roku 1876

uprostřed ředitel F. Kadláček

První řada shora odleva: Dr. Husička, Láška, Potůček, Krejčí

Spodní řada odleva: Hrbáček, Bečák, Kamarádek, Šindler, Bena, Holain, Šebestík

Výčet by nebyl úplný, kdyby byl vynechán pomocný personál semináře a školy, který se staral o provoz, údržbu budovy a služby. Zdrojem pro poznání civilního personálu jsou především tzv. popisné archy či oznamovací cedule, soupisy studentů, učitelů i personálu určené pro potřeby úřadů.

Personál byl rozdělován na tzv. osoby cizí – tj. do ústavu docházející (v roce 1870 jich bylo cca deset) a osoby domácí (1870 cca pět), tj. ty, kteří měli v ústavu ubytování. Ti byli evidováni na adrese Sladovna č. 80.⁵⁸ Mezi civilní personál patřil vrátný, dále několik děveček a posluhovaček, také topič a jeho pomocníci, sluhové semináře a školy, kuchařky a kuchyňský personál a školník. Jednalo se vesměs o osoby svobodné a katolického vyznání.⁵⁹

Vrátný školy měl za úkol hlídat budovu, ohlašovat návštěvy a v době, kdy jeho přítomnost nebyla naléhavě potřeba, konat pochůzky a případně přivolávat do školní budovy lékaře.

Děvečky obstarávaly úklid budovy, zajišťovaly nákupy pro kuchyň a prováděly další pomocné práce. Jejich fluktuace byla v ústavu největší. Osoby ženského pohlaví se musely zdržovat výhradně v pracovních prostorách jim přidělených a měly přísný

⁵⁸ Adresa semináře v 19. století. Vchod do budovy z dnešní Pilařovy ulice se objevuje až po přístavbě budovy gymnázia na začátku 20. století

⁵⁹ U pomocného personálu byla zjišťována mravní bezúhonnost a dokladováno katolické vyznání

zákaz vycházet se studenty v jakýkoliv kontakt. Studentům pak bylo výslovně zakázáno chtít po pomocném personálu jakékoliv služby.

Obr. 3 Učitelství sbor v období první republiky

1. řada shora: Dr. Pořízka, Janoš, Vrana, Štíhel, Jan, Kittrich, Gillig
2. řada: Seidler, Dr. Robenek, Dr. Vlach, Jurečka, Dr. Rochel, Myška, Joklík, Motal, Dr. Strakoš
Sedící: Zmeškal, Dr. Klapetek, Netopil, řed. Blažek, Jockl, Zetek, Španiel

Dobře placenou silou byl topič a jeho pomocníci. Tuto funkci dlouho zastával F. Jahoda a J. Konečný a o technickou údržbu kotlů se staral strojník J. Krejčí. Jejich práce byla opravdu nelehká, v době vrcholící topné sezony ústav spálil i třicet metráků uhlí denně.⁶⁰

Sluhové byli k ruce jednak pedagogům, a to i v jejich volném čase, jednak zajišťovali pochůzky po úřadech a pomáhali udržovat chod školní kanceláře. Dochovala se nám dvě jména – především Antonín Hlavinka, který zemřel doslova ve službě v pozhledném věku 80 let a sloužil v ústavu rekordních 51 let, a František Zlobický, který byl za své věrné služby odměněn vyznamenáním přípisem ministerstva vnitra.

Specifickou úlohu v ústavu zastávaly sestry Kongregace sv. Kříže, které měly v Kroměříži svůj klášter. Počátky jejich služby v chlapeckém semináři sahají do roku 1876, kdy za ochránce a pomocníka kongregace byl určen kroměřížský kanovník František Sek. Kanovník navrhl první generální představené Matce Marii Terezii Schererové, že by se vedení domácnosti v domě semináře mohlo svěřit sestrám sv. Kříže. Matka Terezie souhlasila, a tak 2. února 1877 přichází do města sestra Ursula Bauerová se třemi dalšími sestrami. Začaly ihned plnit svoje povinnosti v chlapeckém semináři. Působily zde prakticky ode dne svého příchodu, protože již 8. února psala

⁶⁰ Na začátku 20. století byla v přístavbě gymnázia zbudována nová parní kotelná. Uhlí se do skladů budovy dodávalo zvenku, z dnešní ulice Malý val

Matka Terezie kanovníku Sekovi dopis, ve kterém projevuje radost nad tím, že se setry v semináři zabydlují.⁶¹

Sestry sloužily v semináři jako kuchařky, a také obsluhovaly novou prádelnu, kterou škola disponovala od uvedení přístavby gymnázia do provozu. Mezi jejich povinnosti patřila i funkce klíčnic a školnic a vedly domácí nemocnici. Brzy se ukázalo, že tak malý počet sester na rozsáhlé práce nestačí, a tak jich postupně přibývalo, až se jejich počet ustálil na šesti. K tomu jim vypomáhala čtyři až pět kandidátek⁶² a také děvečky, které byly k dispozici na pomocné práce. Kompetence sester se postupně přesně vymezovaly, a nakonec byly vtěleny do dokumentu z roku 1914:⁶³(cit)

- řeholní sestry sloužící jako hospodyně semináře budou za svoji službu dostávat 20 K měsíčně
- sestry mohou být přijímány pouze s vědomím ředitele, stálé nádenice budou nahrazeny služkami
- hospodyně svým konáním musí sledovat pouze prospěch ústavu
- hospodyně sloužící v kuchyni musí být spravedlivé, nikomu nesmí přilepšovat ani dávat zbytky
- sestry mají v ústavu byt, otop, světlo a stravu. Od roku 1912 mají také nárok na ošetření domácím lékařem
- usnesením z r. 1914 jim patří 14denní dovolená
- sestry nemají nejmenšího práva v ústavě něco nového zavádět. Výslovné dovolení ředitelovo neb jeho výslovný rozkaz je v každé příčině nevyhnutelný.

V roce 1910–1912 žily sestry v nouzových podmínkách, k semináři se přistavovala budova školy a sestry pracovaly v provizorní kuchyni v sousedních stájích. Výsledkem byla nová budova a rozšířený kuchyňský trakt. V nové, moderní kuchyni nyní pracovaly čtyři kuchařky. V roce 1911 v budově školy vzniká prádelna, a tak se opět musí zvyšovat počet pracovních sil. Není bez zajímavosti, že prádelna sloužila i k praní osobního biskupova prádla. Z Olomouce se za tímto účelem vždy přivezlo několik kufrů a podobným způsobem se zase odvážely. Kromě kuchyně tedy 5 dalších sester a jejich pomocnic sloužilo v nelehké službě školní prádelny. Zde byla práce těžká, pracovní doba začínala v 7 hodin ráno a končila v 7 hodin večer, to vše s půlhodinovou přestávkou na oběd. Pralo se zde studentské prádlo (až tři metráky týdně), tzv. panské prádlo (osobní prádlo pedagogů, cca 35 kg za týden) a dále prádlo z jídelen, nemocnice a lůžkoviny. Počet sester velkému pracovnímu nasazení odpovídal. V prádelně v jedné směně pracovalo 6 sester a 4 jejich pomocnice z řad služek či děveček.

⁶¹ Zápis v kronice Milosrdných sester sv. Kříže, 1877, s. 65

⁶² Dobový výraz, rozuměj novicek

⁶³ In: Povinnosti řádových sester, dokument z 28. 3. 1914, spis Důležitá ujednání, sig. sekretář Ehremann, ZA Opava pobočka Olomouc

Po převratu 1918 začíná proces odchodu německých žáků a profesorů do Bruntálu. Sestry nejvíce želely odchodu profesora K. Polzera, který ve škole působil 33 let a byl pro sestry jejich největším přímluvcem a zastáncem. Tým sester také utrpěl těžkou ztrátu – onemocněla sestra Eusebie Gazdová, dlouholetá kuchařka ústavu, a musela jí být amputována noha. Z jejího trápení ji smrt vysvobodila v roce 1920. S novým ředitelem školy po dr. Segeťovi dr. Hubíkem byla jmenována i nová představená – stala se jí sestra Pia Vítovská.

Sestry sloužily ústavu jak v době monarchie, tak po celé období trvání čs. republiky. Sr. M. Zita zastávala za monarchie dlouhodobě úřad klíčnice – školnice, v roce 1934 umírá sestra Narcisa Hofírková, a to po třiceti letech věrné služby ústavu.

Mnozí jmenovaní i neznámí pracovníci personálu sloužili v ústavu celý svůj život a také zde zemřeli. Seminář na jejich služby nezapomněl a k místu jejich posledního odpočinku je vyprovázela celá škola.⁶⁴

Od druhé poloviny 19. století prudce narůstal počet obyvatel města. Seminář pevně zakotvil v systému školství diecéze a také vykazoval značný nárůst studentů.

V roce 1869 bylo ve městě 766 domů/9418 obyvatel, v tzv. Židovně 36 domů se 499 obyvateli – ti se vesměs hlásili k německé národnosti.

V roce 1900 bylo ve městě již 1123 domů a 12870 obyvatel, v tzv. Židovně 34 domů s 528 obyvateli. Za dalších deset let počet obyvatel narostl na úctyhodných 16528 obyvatel včetně příslušníků branné moci.⁶⁵

Počet chovanců semináře se v letech 1880–1890 pohyboval od 221 do 261 chlapců a do roku 1900 vystoupal na 275 chlapců.⁶⁶

Ještě výrazněji se projevil vývoj národnostního složení města:

1880 se k české národnosti hlásilo 8899 lidí, k německé 2836, v roce 1910 to bylo již 15598 Čechů a pouhých 808 Němců.⁶⁷

III. Právo veřejnosti

Knížecí arcibiskupský seminář a gymnázium 1910–1914

Myšlenkou získat právo veřejnosti s výukou českých chovanců česky a německých německy se jako první zabíral arcibiskup Kohn. Podnikl také první kroky pro její uskutečnění, ale narazil na tehdejší politické klima, které nepřálo umenšení německého vlivu. Tehdejší ministr kultu a vyučování tuto myšlenku zamítl.

⁶⁴ Pohřby patřily k životu školy stejně jako významné slavnosti. Studenti se v tento den neučili a průvod přes celé město následoval rakev se zemřelým až na městský hřbitov

⁶⁵ Peřinka, F.: Kroměřížský okres I., Brno 1911

⁶⁶ Seznamy přijatých chovanců 1880–1890, SOA Kroměříž

⁶⁷ Viz odkaz 65

Na počátku 20. století byly již poměry daleko příznivější a kardinál Bauer⁶⁸ a jeho sekretář Ehrmann⁶⁹ se opět začali tímto projektem zabývat.

Co by semináři získání práva veřejnosti přineslo v praxi? Především by skončil dosavadní způsob víceméně domácí výuky v semináři spolu s nutností pokračovat v 7. a 8. třídě na jiné, německé škole. Národnostní poměry v Kroměříži tomu nahrávaly, počet německých studentů ve školách klesal, na radnici dlouhodobě německý vliv slábl. Seminář používal český jazyk jako dominantní úřední řeč, byť ne výhradně výukovou, profesorský sbor se skládal převážně z českých kněží. To vše samozřejmě německá městská nobilita a úřednictvo sledovaly s velkým znepokojením. Seminář by se získáním práva veřejnosti proměnil v plnohodnotné soukromé církevní gymnázium s právem vlastních maturitních zkoušek. Vznikl by tak v diecézi naprosto nový vzdělávací středoškolský ústav. Učitelé a prefekti semináře, stejně jako vlivní úředníci diecéze nežili samozřejmě ve vakuu a útlum německého elementu v Kroměříži registrovali. Toto však nebyl hlavní důvod, proč se vkročilo do rozhodného zápasu o vznik církevního gymnázia. Je zapotřebí konstatovat, že seminář byl v kroměřížské měšťanské společnosti i ve společnosti ostatních středních škol vnímán přinejmenším lhostejně. Díky svému vzdělávacímu programu – prioritně přivést mladé hochy ke kněžství, a díky svému portfolio studentů, které získával z celé Moravy, prakticky žádnou střední školu v Kroměříži neohrožoval.⁷⁰ Vzhledem k tehdejší společensky vyžadované religiozitě, kdy se cti dbalý měšťan neodvažoval nepřijít na mši svatou nebo nedeklarovat svou oddanost církvi – a tedy i habsburskému státu – peněžními dary, byl seminář respektován jako instituce, která vychovává především mladou kněžskou generaci. A tak si seminář svým způsobem žil poněkud klauzurním, uzavřeným životem bez velkého zájmu veřejnosti. Kvalita výuky byla oceňována především odborníky – vzdělanci a tou částí společnosti, která již vešla ve styk s mnoha významnými absolventy tohoto ústavu. Stejně tak i kroměřížská pedagogická veřejnost oceňovala nejenom kvalitu svých kolegů, ale také inventář školy, který sloužil výuce. Seminář disponoval různorodou skupinou cenných sbírek, které by i dnes byly pýchou leckterého vzdělávacího ústavu nebo muzea.

Z těchto důvodů neměl nikdo v církvi prvořadý zájem vytvořit církevní gymnázium jenom proto, aby se zlepšil pohled Kroměřížanů na církev a její školní instituce.

Myšlenka gymnázia nebyla s nadšením přivítána ani tehdejšími vedeními školy. Tehdejší ředitel PhDr. Bena byl již postarší muž⁷¹ a navíc ne příliš pevného zdraví.

⁶⁸ František Saleský kardinál Bauer (1841–1915), v letech 1904–1915 byl 8. arcibiskup olomoucký

⁶⁹ František Ehrmann (1866–1918), vystudoval bohoslovectví v Brně, vysvěcen 1890, po studiích ve Vídni ThDr. Od roku 1904 do své smrti biskupský sekretář olomoucký, katolický spisovatel

⁷⁰ Kroměříž byla na konci 19. a na počátku 20. století městem škol. Na jeho území s necelými 16 tisíci obyvateli bylo víc jak 20 středních vzdělávacích ústavů

⁷¹ V době vzniku gymnázia bylo řediteli Benovi 65 let

Těšil se na odpočinek a představa, že na jeho bedrech bude ležet rozjezd nové školy s novou administrativou, ho upřímně děsila. S papírovou dokumentací si nikdy příliš nerozuměl, a přesto to bude první ředitel, který se pokusí vnést pořádek do archivního systému školy, jež byl od doby založení semináře v ostudném stavu. Naštěstí měl k ruce velmi schopného zástupce Dr. Segeťu. O tomto mimořádném organizačním talentu byla zmínka již výše, kdy byl jako mladý vzpurný prefekt poslán na farářské místo do Moštěnice. Místoředitelem byl od roku 1906, kdy ovšem nemělo místoředitelské místo takový význam, který bychom mu přikládali dnes. Byl stávajícímu řediteli spíš k ruce, sloužil jako sekretář a vykonavatel ředitelské vůle. To se změnilo kolem roku 1910, kdy se dobrovolně a s nadšením ujal úkolu proboujet myšlenku gymnázia mezi ostatními členy sboru. Bude to také on, kdo se ujme uspořádání administrativy nové instituce. Nebude to jednoduchý úkol a velmi nápomocen zde bude zemský školní inspektor Vlk, který získá roční výkazy a písemnosti vyškovského gymnázia. Podle jejich systému uspořádá Dr. Segeť a i úřední systém arcibiskupského gymnázia. V dalších letech nově zkonstruuje archivní systém a tato tzv. Segeťova manipulace je uložena v pobočce Zemského archivu v Olomouci dodnes. V roce 1912 vystřídá ředitele Benu na jeho místě.

Hlavním důvodem vzniku gymnázia bylo, že situace této okolnosti nahrávala. Nadřízené školské orgány se vyjadřovaly příznivě a církev nepominula fakt, že nová škola zvýší její prestiž. Nejvíce vadilo, že v semináři v rozhodující době církev oslabovala svůj vliv na budoucí mladé kněze. Ti v 7. a 8. třídě, tedy v době, kdy jejich duchovní formace dosahovala vrcholu, odcházeli na jinou, navíc německou školu. To by samozřejmě zřízením plnohodnotné vlastní výuky skončilo. Celý vzdělávací systém semináře byl navíc plně přizpůsoben veřejným osnovám, takže po této stránce by nikdo z profesorského sboru žádnou výraznou změnu ani nezaznamenal. Profesorský sbor byl zkušený, vyvážený a odborně na výši. Proto byla myšlenka gymnázia bez většího odporu přijata a prosazena.

Výnosem ministerstva kultu a vyučování z roku 1910 bylo svoleno, „aby knížecí arcibiskupský soukromý ústav pro předměty gymnaziální při chlapeckém semináři počínaje školním rokem 1909/1910 užíval názvu soukromé gymnázium a pro I.–VI. třídu se udělovalo právo veřejnosti.“⁷²

Následně dalším přípisem z roku 1911 bylo právo veřejnosti rozšířeno i na VII. třídu.⁷³

Tyto přípisy vzala na vědomí Moravská zemská školní rada a následně platily. Ještě před tímto rozhodnutím byla na ústav poslána důkladná inspekce vedená inspektory Aloisem Vlkem a Dr. Janem Meyerem. Ta dopadla velmi uspokojivě.

⁷² Výnos ministerstva kultu a vyučování č. 23379 ze 7. 6. 1910, SOA Kroměříž

⁷³ Všechny podstatné ministerské výnosy pro zákonný podklad existence školy byly vydány v letech 1910–1913

Ostatně inspektor Vlk bude po celou svoji další kariéru velkým příznivcem gymnázia a pro školu vykoná mnoho dobrého.

Dalším přípisem z roku 1912 bylo právo veřejnosti rozšířeno i na VIII. třídu, zároveň bylo potvrzeno právo konat zkoušku dospělosti a vydávat vysvědčení se státní platností.

Poslední ze souboru zákonných přípisů uděloval semináři právo konat zkoušky dospělosti trvale, pokud budou plněny zákonné podmínky. Těmito zákonnými opatřeními bylo gymnázium definitivně ustanoveno jako řádná škola s právem konat maturitní zkoušky. Právo veřejnosti se ovšem nezískávalo navždy. Praxe byla taková, že bylo, ale nemuselo být obnoveno. Jednalo se o, z dnešního pohledu, opakované zařazení do sítě středních škol. Opakovaně například muselo gymnázium o právo veřejnosti žádat v roce 1922.

Škola tak začala používat spojený název – seminář a gymnázium. Po celou dobu další existence školy byl ale seminář uváděn na prvním místě, přestože vlastní výchovně vzdělávací příprava budoucích kněží nebo i jiných povolání se přenesla z větší části do prostoru školy. Fungoval i nadále zavedený systém, kdy učitelé měli část svých úvazků jako prefekti, tzn., že pracovali a působili na studenty jak v jejich studijním, tak i volném čase.

Na školu se vztahoval běžný státní dozor, co se týče dosahování požadovaných výchovně vzdělávacích standardů, na gymnázium chodily inspektorské vizitace. Jejich frekvence byla opravdu velká, prakticky každý rok zažila škola minimálně dvě inspekce a k tomu je nutné přičíst ještě vizitace poslané arcibiskupem, či vykonané přímo jím. Zde je na místě podotknout, že biskupové olomoucké arcidiecéze vykonávali nad školou opravdu nevšední mimořádný a osobní dozor. V dochované korespondenci s jistým údivem zjišťujeme, že biskupové měli čas i na zdánlivě marginální záležitosti a ve svých dopisech komentovali i prospěch některých studentů. Mimořádnou péči také věnovali životním osudům a kariéře profesorů a někteří z nich, zejména arcibiskup Prečan,⁷⁴ měli ke škole, dalo by se říct, otcovský, až majetnický vztah.

Gymnázium se řídilo osnovami c. k. ministerstva kultu a vyučování z 23. 2. 1900, dále pak novými osnovami z 20. 3. 1910 č. 5153. Drobné odchylky od předpisů se týkaly vyučovacího jazyka. Na arcibiskupském gymnáziu se vyučovalo utrakvisticky se zvýšeným podílem jazyka českého a jazyka německého.

K povinnému vyučovacímu základu byly připojeny i nepovinné předměty, kterými byly v roce 1911 jazyk český, dále zpěv, vyučovaný dvojazyčně, a těsnopis. Těsnopis byl zajímavý předmět, který byl na škole vyučován již na konci 19. století. Jak později vzpomínali mnozí absolventi, byla to pro ně velmi užitečná znalost, ať již

⁷⁴ Leopold Prečan (1866–1947), v letech 1923–1947 11. arcibiskup olomoucký a metropolita moravský, asistent papežského trůnu

v soukromém životě, nebo třeba i při přípravě kázání. V Kroměříži fungovala těsnopisná společnost, jejímž členem byl i prof. Dr. Klapetek, který těsnopis dlouhá léta vyučoval. On se také se svými žáky zúčastnil mnoha mezistátních soutěží, ve kterých žáci gymnázia vždy získali cenná umístění.

Dr. Segeřa prosadil v rámci osnov další změny ve výuce:

- náboženství bude vyučováno ve všech třídách, a to česky v oddělení A a německy v oddělení B
- dějepis bude vyučován již od primy, a to česky i německy
- stejně tak přírodní vědy, krasopis a latina, česky a německy
- řečtina jako nejtěžší řeč bude začínat až od tercie

Segeřa tak již před 1. světovou válkou docílil faktického zrovnoprávnění obou vyučovacích jazyků a obavy německé části Kroměříže (ale i německých profesorů a kněží) se naplnily. Bude napadán a obviňován německými nacionálními kruhy z toho, že způsobuje němčině značnou újmu.

Ve školním roce 1911/1912 poprvé proběhly na gymnáziu maturitní zkoušky. V řádném termínu absolvovalo 21 abiturientů a zemské školní úřady při nich zastupoval inspektor Vlk. Od roku 1913 se abiturienti slavnostně vyřazovali před nastoupenými mladšími kolegy na tzv. malé domácí slavnosti v aule školy.

Přístavba budovy

Kapacita budovy semináře jejím rozšířením o gymnázium rázem přestala stačit. Rozhodlo se okamžitě začít s přístavbou nové moderní budovy. Přístavba byla započata v roce 1911 a skončena v rekordně krátkém čase 1913. Její umístění a charakter vzbudil velkou diskusi mezi profesorským sborem a zřizovatelem. Mladší generace profesorů vedená Dr. Segeřou přišla s velmi smělým plánem. Segeřa navrhoval současnou lokaci semináře úplně opustit a vystavit novou budovu pavilónového typu na rozsáhlých pozemcích, které patřily církvi v lokalitě města Barbořina. Nakonec zvítězil návrh konzervativního křídla zastavět volnou plochu mezi traktem kostela sv. Mořice a městskými hradbami. Rozhodla především blízkost kostela sv. Mořice a centrální poloha budovy semináře ve městě.

Přístavbou podle Lippertova návrhu byl pověřen arcibiskupský stavební rada František Drbal. Budovu v neorenesančním stylu realizoval v součinnosti s olomouckým arcibiskupským stavebním úřadem kroměřížský stavitel Antonín Zajíček. Při výběru charakteru stavby se představitelé školy nechávali inspirovat i jinými stavbami, například návrhy lehrerbildungu v Klagenfurtu nebo volkschulen v Troppau. Náklady na rozšíření budovy dosáhly 1 162 022 korun. Toto byl vůbec nejnáročnější projekt v dějinách semináře a školy, na výstavbu dlouhodobě směřovaly veškeré volné a využitelné příjmy školy a semináře, doslova vypleněn byl i velkostatek v Choryni. Zároveň byl přestavěn i kuchyňský trakt areálu, který byl vybudován roku

1897. Tento trakt, dnes zvaný budova C, má komplikovaný stavební vývoj a je patrně barokního původu. Na mapách zastavěné oblasti z roku 1830 je již zřetelně zobrazen.

Nová budova gymnázia splňovala všechny hygienické a technické nároky své doby. Byla plně elektrifikovaná a měla i ústřední topení. Místnosti byly čisté, vzdušné a slunečné. Učebny ve staré i nové budově v celkovém pohledu vypadaly takto:

- 2 pro 40 žáků, 4 pro 30–35 žáků, 1 pro 50 žáků, 1 pro 45 žáků, 1 pro 35 žáků a 1 pro 30 žáků, dále řada menších učeben a odborných pracoven
- Rezervní učebny⁷⁵ pro experimentální fyziku, učebna pro kreslení, kabinety pro vyučující, příležitostné pracovny, konferenční místnosti, tělocvična, šatny, hudebny
- Astronomická observatoř
- Dva byty pro sluhy, dva byty pro vrátné
- Produkční sál a knihovna
- Muzea⁷⁶ pro 400 chovanců
- Ložnice
- Byty pro 21–23 prefektů
- Nemocnice
- Koupelna
- Světnice pro volný čas
- Hovorny
- Technické zázemí, sklepy, ledárna (sklad na led)
- Kuchyně
- Kaple
- Přístavba pro personál sester sv. Kříže

Od parního topení v kuchyňském traktu byla vyvedena odbočka do chórové kaple a sakristie kostela sv. Mořice. Železné roury tohoto topení byly položeny v betonovém kanále a vedly přes dvůr seminární kuchyně do kaple.

Nová budova byla napojena na městský vodovod.

Velkým přínosem pro studenty bylo nové, na svou dobu velice moderní, sociální zařízení s dostatečnou kapacitou sprch. Do té doby se chlapci mohli sprchovat jen jednou týdně a v letních měsících navíc museli využívat i kapacitu městské plovárny. Tato nepohodlnost přístavbou budovy skončila. Od roku 1913 se v běžné mluvě profesorů i studentů vžily názvy „stará seminárka“ – tedy původní budova semináře

⁷⁵ Používal se dobový výraz „světnice“

⁷⁶ Termín muzeum v tomto smyslu znamenal místo, které sloužilo ke vzdělávacím účelům studentů, bylo doplněno sbírkami a také zde byly k dispozici knihy. Nejvíce se tomuto termínu v dnešní době přibližují studovny vědeckých knihoven nebo archivů

a „nové gymnázium“. Jak prorocký byl povzdech ředitele v roce 1914, kdy konstatoval, že budova je konečně hotová, ale díky ohromné rozloze vlastně dohotovena nebude nikdy...

Do konečné podoby bylo také upraveno prostranství před novým vchodem do školní budovy z dnešní Pilařovy ulice. Vstupní areál získal vzhled malého parčíku a byl ozdoben kašnou s vodotryskem. Novostavba byla slavnostně posvěcena 5. 7. 1914, ale „způsobem co nejtišším“, protože vypukla první světová válka.

Obr. 4 Pohled na kostel sv. Mořice a arcibiskupské gymnázium v Kroměříži na začátku 20. století. Vedle Mlýnské brány je již zbudován průchod pro pěší.

Dr. Bonifác Segeřa se stal v roce 1912 novým ředitelem gymnázia a vedl školu v jejích prvních krůčcích. Dle jeho nedochovaných pamětí⁷⁷ „měl pocity smíšené a o úřad se pranic neucházel“. Přesto se ho chopil s veškerou vervou svého mimořádného organizačního talentu. Jeho modernizační zásahy pokračovaly například přestavbou staré kuchyně do podoby kaple Mariánské družiny, dále nechal provést výše zmiňované úpravy vstupního areálu školy. Studovnu vedle auly v druhém patře centrální budovy nechal přebudovat na dva profesorské byty a ve „staré seminárce“ jeho péčí vznikly nové studovny s přiléhajícími byty prefektů. Originalitu jeho architektonických návrhů dále můžeme vidět v návrhu zastřešení vnitřního dvora školy skleněnými deskami dlouhými osm až deset metrů. Chtěl tak vytvořit jakýsi přírodní amfiteátr, kde by chlapci mohli sportovat venku i za nepřízně počasí. Tento návrh byl dokonce dotažen do architektonické podoby a zaujal

⁷⁷ Z výroční zprávy 1933/1934 je patrné, že je sepsal. Je z nich také citováno autorem jeho nekrologu. Bohužel se v archivech nedochovaly

arcibiskupa natolik, že vydal příkaz provést k němu kalkulaci a případně jej realizovat. Smělý plán však zastavila válka a škola se k němu již nikdy nevrátila.⁷⁸

Jeho zásluhou dostal od roku 1911 na škole nový rozměr sport a volný čas. Bylo vybudováno nové sportovní hřiště. Segeřa nejdříve zamýšlel využít prostor v kroměřížském Libosadu, tedy Květné zahradě. Chtěl k tomuto účelu použít pozemky před dlouhou kolonádou. Naštěstí nebyl jeho nápad tentokrát realizován, především pro velkou vzdálenost od školy. A tak se vybral rozsáhlý pozemek v Podzámecké zahradě. Hřiště vyhovovalo všem moderním standardům a bylo hojně využíváno i kroměřížskými sportovními kluby. Drobným paradoxem je, že Dr. Segeřa přitom neměl ke sportu vůbec vřelý vztah.

Vůči kolegům vystupoval Segeřa nekompromisně a důsledně trval na aplikaci moderních didaktických způsobů do výuky. Nebyl tedy pravděpodobně oblíben, ale byl respektován. Za další čtyři válečné roky udělal z ústavu školu s vynikající pověstí. Je ironií, že jeho obětování se instituci nakonec přivedlo jeho kariéru k hořkému konci...

IV. Válečná léta 1914–1918

I. světová válka zpomalila a přerušila vývoj národních a středních škol. Školy byly zabírány pro potřebu armády, bylo zaváděno směnné vyučování, žáci i učitelé byli povolováni do vojenské služby. Nedostatek učitelů se řešil zkracováním či redukcí počtu hodin, školy byly v zimě uzavřeny. Konaly se tzv. válečné maturity, často na školách i několikrát ročně. Umožňovaly povolaným žákům ve zkrácené formě dokončit vzdělávání a zakončit je maturitní zkouškou.

Rok 1914 byl v mnohém pro arcibiskupské gymnázium významný. Byla slavnostně otevřena nová budova školy, ale slavnost se již nesla v duchu přicházející válečné doby. Leccos se dalo tušit již na začátku roku, noviny byly plné starostlivých obrátů, zvyšovala se devótnost tónu velebení habsburského panovnického domu, ostřily se výpady směrem na Balkán. Tato politika poznenáhlu prosákla do společnosti a také v jisté míře i do školství.

Již před první světovou válkou se do školní výuky dostaly předměty, které bychom označili za výuku v militaristických dovednostech. Netvořily součást školních osnov, ale byly brány velmi vážně. Tak se na gymnáziu cvičilo ve střelbě z ručních palných zbraní, ve školní budově a na dvoře školy samozřejmě pouze teoreticky, do osnov pronikl dokonce šerm a tělocvik dostal zcela zjevně vojenský obsah.

⁷⁸ Ředitel školy Š. Bekárek se podobným plánem zabíral v roce 2015, aniž věděl o existenci architektonické studie, vytvořené takřka přesně před sto lety

I v přípisech zemské školní rady byli učitelé vyzýváni, aby si všímali „zjevů státu nebezpečných“ a to i v řadách mezi studenty.

Po sarajevském atentátu bylo víceméně jasno. Ten byl samozřejmě označen za „žalostnou událost“ a v ústavu se konala slavná zádušní mše za zemřelého Habsburka a jeho ženu. V rámci vzpomínkových slavností v duchu státního smutku byly v červenci odslouženy zpívané requiem ze zemřelé a ředitel na kroměřížském obecním úřadě tlumočil „nejoddanější účast k. a. semináře a gymnázia v nesmírném bolu, jež stihl jeho Veličenstvo a celou vlast“.⁷⁹

Může nás zarazit až zveličená devótnost ponížených suplik ze strany oficiálních představitelů školy. Nicméně to, co dnes může vyvozovat dojem servility a loajality úřadům, představujícím tehdejší moc Rakouska-Uherska, bylo v této době často pouhým výrazem zdvořilosti. Tónu suplik, žádostí, korespondence i novinových článků je třeba rozumět v kontextu doby a stejně tak tehdejší konstrukci jazyka, který byl významově někde jinde, než je dnes. Termíny „poníženě se vám klaním“ či „dovoluji si doufat“ neznamenal nic jiného než dnes „s pozdravem“ a „s přáním všeho...“⁸⁰

Podobně se v této době v daleko hojnější míře operuje s termínem „vlast“. Myslí se tím samozřejmě Rakousko-Uhersko jako takové, jako celek, představovaný císařem a jeho následníkem. Od škol obecně se v rámci vlastenecké výchovy vyžadovala svrchovaná míra loajality, a to jak od škol státních, tak soukromých. Ve studentech tuto oddanost vlasti měli samozřejmě posilovat učitelé. Prvky vlastenecké výchovy byly pečlivě komponovány nejenom do výuky, ale také do volného a společenského života studentů. Oslavovaly se oficiálně jmeniny a narozeniny císaře, vzpomínalo se různých výročí slavných bitev Rakouska, konaly se osvětové přednášky a besedy na vlastenecká témata. To vše s jedním základním cílem. Vychovat studenty a posléze absolventy, pro které je pojem „širší vlast“ víc než národnost, zájem Rakouska převažující nad zájmem českým. Nelze na tom shledat nic špatného a je nutno podotknout, že s touto politikou byli srozuměni i mnozí význační učitelé – buditelé na veřejných školách. Arcibiskupské gymnázium se v prosazování zájmů Rakouska-Uherska naprosto nijak nelišilo od ostatních škol.

Ostatně první republika se tohoto osvědčeného schématu vlastenecké výchovy věrně přidržela. Jen se změnilo datum, dosadily se jiné osoby a události. A tak se na místo jmenin císaře Františka Josefa I. slavily jmeniny Otce osvoboditele T. G. Masaryka, na místo slavných „proher“ Rakouska-Uherska se připomínaly bitvy našich legionářů.

Dodržování zásad loajality vůči režimu bylo bedlivě sledováno zemskou školní inspekcí. Samozřejmě se začátkem války význam těchto aktivit prudce vzrostl a státní

⁷⁹ Výroční zpráva 1914/1915, SOA Kroměříž

⁸⁰ Výmluvné je například slovní spojení „po dlouhé a trapné nemoci“, což znamená „po dlouhé a těžké nemoci“

úřady dbaly, aby školy masivně podporovaly válečné úsilí monarchie. Zemská školní rada vydala jen v podzimních měsících čtyři závazná opatření k probíhající válce, která měla být na školách dodržována (cit.):

- opatření č. 2814 ze dne 7. 9. 1914 – vydání pokynů, jak pěstovat patriotický cit ve školní mládeži
- opatření č. 252 ze dne 18. 11. 1914 – členové sboru i ústav mají měrou co možná nejvyšší zúčastňovat se válečných půjček
- opatření č. 271 ze dne 12. 12. 1914 – škola působí proti šíření nepravdivých a nepříznivých zpráv o událostech válečných
- opatření č. 3741 ze dne 28. 12. 1914 – škola podporuj snahy o šetření při spotřebě potravin, zvláště chleba a bramborů

Byly potlačovány i elementární projevy národního cítění ve prospěch velkorakouské moci. V roce 1915 byla školní mládeži zakázána jakákoliv účast na cvičeních jednot Sokola, Orla a Lasalla.

Na podzim roku 1914 se skoro každého občana dotkly následky války. Školy se vesměs měnily ve válečné lazarety, hospodářství zvolna přecházelo na válečný systém. Na začátku roku 1915 již byl pociťován nedostatek základních potravin.

Budova arcibiskupského gymnázia a semináře byla prozatím válkou nedotčena a pokračovalo se s jistými omezeními ve výuce. Tak tomu bude prakticky po celou válku. Je obdivuhodné, že zatímco ve většině škol se normální život zastavil, se studiem to bylo všelijaké, na arcibiskupském gymnáziu a v semináři výchova a vzdělávání budoucích kněží pokračovala. Mohli bychom v této skutečnosti hledat důkaz jakéhosi mimořádného postavení školy v očích úřadů, či snad příliš velkou loajalitu učitelů, žáků, zřizovatelů a podobně. Skutečnost je ale daleko prostší. Mohou za to výhradně aktivity tehdejšího ředitele Dr. Segeti. Snažil se zachránit existenci semináře všemi způsoby, které byly možné. Psal vysvětlující dopisy všude, kde to mělo šanci na úspěch, a bránil snaze udělat ze školy vojenský lazaret. Bránil školu dokonce přes přání arcibiskupa, který mu napsal prostřednictvím sekretáře Ehrmana, že ranění přeci jen mají přednost před vyučováním.⁸¹

Omezíme se na konstatování, že leckdy dělal daleko více, než musel a oč byl žádán. Především ochotně zavazoval seminář a školu k válečným půjčkám. V roce 1915 dosahovala jejich výše závratných 100 000 K a jen za léta 1916–1917 škola upsala celkem šest válečných půjček. Tyto válečné dluhy převezme první republika a bude je samozřejmě po instituci tvrdě vyžadovat. Škola se tak dostala do značně tíživé finanční situace a bude dluhy splácet ještě dlouhá léta. Jeho aktivity ve prospěch režimu nezůstanou nepovšimnuty a bude odměněn rakouským všeobecným záslužným řádem císaře Františka Josefa.

⁸¹ Kárávý dopis arcibiskupa zachován In: K dějinám ústavu 1854–1919, karton 15, ZA Opava, pobočka Olomouc

Řed.Dr.Bonifác Segeťa,
projev uznání při odchodu
na odpočinek.

K čís. 63 a 64.

Ředitelství arcib. gymnasia

v

K r o m ě ř í ž 1.

Pan ministr školství a národní osvěty výnosem
z 28. května 1920, čís.29012, vzal na vědomí odchod jmeno-
vaného ředitele na trvalý odpočinek a vyslovil mu uznání
za dlouholeté zdarné vedení ústavu.

Zveme ředitelství, aby o tom jmenovaného ředi-
tele uvědomilo.

Obr. 5 Vcelku vágně pojaté vyslovení uznání zásluh Dr. Bonifáce Segeti

V době převratu 1918 a období po něm se dostane do nelehké situace. Spory o český nebo německý charakter budou vyřešeny odchodem německých žáků ze školy. Segeťa bude muset zaujmout i jasné stanovisko v rozjitřeném sboru k myšlence katolické národní církve. Bude kritizován německou částí rodičů a vlivných sponzorů za svůj postoj k německým studentům školy a pro českou část bude hlavně symbolem starého Rakouska. Není divu, že v roce 1919 bude tělesně i psychicky vyčerpán. Stane se osobou nepohodlnou jak pro profesorský sbor, tak pro rozhodující osoby ordinariátu. Jeho lékařská zpráva hovoří o neurastenii, poruchách spánku, vyčerpání a celkovém oslabení organismu. V roce 1920 bude povýšen – bude mu udělen titul kanovníka kapituly – a v 55 letech odejde na trvalý odpočinek. Ještě několik let bude pro školu pracovat symbolicky jako její pomocný učitel. Zemře v roce 1933 a škola ztratí jistě kontroverzního, ale mimořádně schopného a zasloužilého ředitele, který instituci obětoval prakticky vše.

V letních prázdninách budova semináře a školy sloužila jako dočasná kasárna rakouské armády. Od 1. srpna do 12. září 1914 v budově pobývalo na 3000 příslušníků infanterie. V pátek 17. 9. vojáci konečně opustili školu a v pondělí 20. 9. byla plně obnovena výuka.

V listopadu až prosinci 1914 byli na škole ubytováni uprchlíci z Haliče. Výuka byla omezena a žáci se rozešli na předčasné vánoční prázdniny. Ve městě je budována domobrana a i profesori gymnázia byli v ní pověřeni pravidelnou službou. Školní

mládež byla povinna plnit tzv. hospodářské práce, kdy odpracované hodiny byly vykazovány jako práce celé instituce. Začaly se konat pravidelné sbírky, především ve prospěch vdovských a sirotčích fondů a Červeného kříže. Ředitel školy vyzval studenty ke konání obecně prospěšných prací pro Úřad pro válečnou péči. Studenti také organizovali sbírky kovů a podíleli se i na odvozu části zvonů z kostelů a kaplí, které byly roztaveny ve prospěch rakouských zbraní.

Studenti vyšších ročníků začali být povolávání do vojenské služby, ta se nevyhnula ani některým vyučujícím. Vojenskou službu v roce 1915 již konalo 25 studentů (14 oktávánů, 9 septimánů a 2 sextáni). O tom, že byla vlastenecká výchova na gymnáziu úspěšná, svědčí fakt, že v tomto roce se k vojenské službě za vlast přihlásilo 7 studentů dobrovolně.

Vzhledem k vývoji ve válce a prvním masovým obětem válečného běsnění byly na škole utlumeny všechny mimoškolní aktivity, které by bylo možno považovat za nevázané. Byly omezeny veškeré sporty a sportovní klání a soutěže, zrušeny veřejné koncerty a hudební vystoupení. Povoleny byly jen tiché akce. V ústavu také dočasně skončila i nepovinná výuka na housle, protože dlouholetý pomocný učitel Herot byl povolán do armády.⁸²

Na sklonku roku začal platit lístkový přidělový systém.

Rok 1915 by pro všechny mimořádně obtížný. Ceny potravin vystoupaly na dvojnásobek. Obyvatelstvo trápila jejich nedostupnost, hlavně chleba, rýže a luštěnin. Navíc byly dávky potravin přísně omezeny. Proti peněžní platbě bylo každému vydáváno pouze 200 gramů chleba a 55 gramů mouky na osobu. Lépe na tom byly pouze rodiny narukovaných vojáků, které dostávaly alespoň nějakou státní podporu. Podpory obyvatelstva se chopily charitativní organizace a Červený kříž, který rozdával školním dětem polévku jednou denně zdarma. Byl také vydán přísný zákaz krmení dobytka nedostatkovým obilím. Zásobování pochopitelně vážlo i v semináři, bylo čím dál obtížnější zajistit studentům alespoň jedno teplé jídlo denně. Zima roku 1915 nebyla nijak studená a v červenci a srpnu následujícího roku převážně přšelo. Obilí přerostlo a plesnivělo na polích, proto byl zakázán volný obchod s pšenicí a obilí bylo státní mocí zabavováno.

Protože ostatní školy v Kroměříži sloužily jako vojenské nemocnice nebo pro potřeby vojska, byla uzavřena dohoda mezi ředitelstvím semináře a městskou radou. Na gymnáziu byla uspořádána výuka tak, že se chlapci učili pouze dopoledne a odpoledne sloužila budova pro provizorní výuku některých ostatních kroměřížských škol (obecné školy a také českého gymnázia). Byla to vítaná příležitost pro chlapce ze semináře nechávat ve školních lavicích psaníčka pro dívky a na druhý den si vyzvednout odpověď.⁸³

⁸² Byl učitelem hudební školy Moravan v Kroměříži a dlouholetým pomocným učitelem hudby a hry na housle v arcibiskupském semináři

⁸³ Ze vzpomínek Františka Pavlici, absolventa gymnázia. Archiv školy

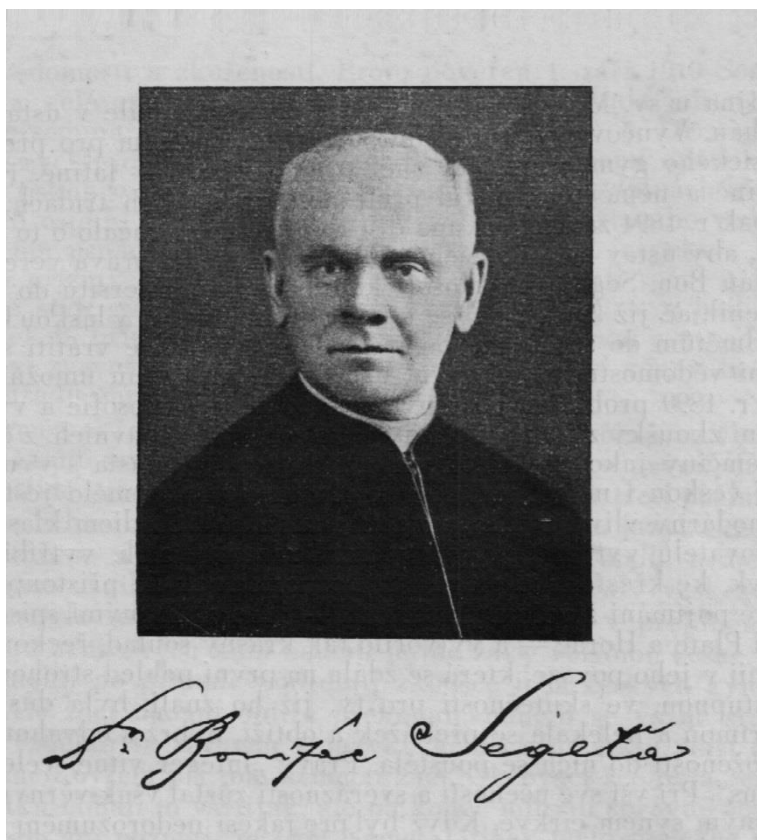
V listopadu 1915 umírá arcibiskup Bauer a 3. prosince také emeritní arcibiskup Kohn. V lednu následujícího roku byl do úřadu arcibiskupa dosazen kníže Skrbenský.⁸⁴ Za něj se administrativa olomoucké diecéze opět začala přibližovat němčině daleko více než u jeho předchůdců.

Válka proniká do běžného studentského života více než na svém začátku. Přibývalo nařízení c. k. zemské školní rady, které museli studenti i profesori dodržovat. Patriotický duch byl posilován řadou přednášek na pevně dané téma, které se muselo dodržet. Např. „František Josef I. jako otec národů za války i v míru“, „Jeho Veličenstvo člověkem a pracovníkem se zvláštním zřetelem k českému národu“. Konaly se pravidelné dynasticko-patriotické slavnosti v chrámu sv. Mořice a také ve škole. Smyslem bylo zajistit klid, pořádek a loajalitu na školách i v zázemí obecně. Tato vykonávaná nařízení pod taktovkou ředitele Segeti samozřejmě pomáhala úřady přesvědčit, že v semináři a gymnáziu mají neochvějnou oporu a že tedy prodlužovaná existence školy má smysl. Na druhou stranu, ze životních osudů a charakteristik jednotlivých učitelů tehdejšího profesorského sboru můžeme usuzovat, že ona navenek proklamovaná jednota nebyla tak zcela jednotná ve vnitřním životě školy. Samozřejmě, sbor se skládal z kněží, jejichž základní povinností byla poslušnost vůči nadřízenému. Nicméně jednalo se vesměs o moudré, vzdělané muže s rozhledem, kteří si dokázali utvořit vlastní názor na válku a Rakousko jako takové a také si za ním stát. Podpora Segetových opatření nebyla od všech členů sboru samozřejmá, a navíc se nedaly zapřít třecí plochy mezi českou a německou částí sboru. Jak hluboké tyto spory mohly být bohužel nelze zcela objektivně zjistit. Kromě Segetových nedochovaných pamětí nevíme nic o tom, že by si některý profesor vedl např. deník válečných událostí a dochovaná korespondence má vesměs úřední nebo ekonomický charakter. Ve výročních zprávách z období války byl sice avizován úmysl sepsat válečné paměti ústavu, ale po říjnovém převratu k tomu již nikdy nedošlo.

V roce 1916 přistoupila monarchie naplno k válečnému hospodářství. Přídělový systém se rozrostl, k lístkům na chleba a mouku přibývaly lístky na cukr, kávu, máslo a tuhy, maso a petrolej. Potraviny nebyly dostupné a čím dál víc do života běžného občana začínají zasahovat náhražky. K chlebu se míchala kukuřice a ječmen, takže se drolil a byl špatně stravitelný. Vyznavači racionální stravy by na to dnes pravděpodobně měli jiný názor než tehdejší spotřebitel. K nedostatkovému zboží přibyl tabák, který se nahrazoval listím blatouchu a travními semeny. Stejně tak čaj byl nahrazován přírodním čajem z ovocného listí. Místo cukru se začal používat nedostatkový sacharin, který se pašoval ze Saska. Samozřejmě že kvetl černý trh, kdy ceny především tabáku, cukru a kávy dosahovaly závratných výšek. Obchodníky s těmito komoditami pilně pronásledovalo četnictvo a finanční stráž. Některé náhražkové vynálezy ale přinesly zajímavé nové možnosti při zpracování potravin a

⁸⁴ Lev Skrbenský z Hříště (1863–1938), v letech 1926–1929 byl 9. arcibiskupem olomouckým a kardinálem. František Josef I. mu vytýkal nedostatečný zápal pro rakouskou věc, 1920 na svůj úřad rezignoval

používají se dodnes. Například dehydrovaná sušená zelenina, tvořící základ dnešních polévek v sáčku, se objevila poprvé v roce 1916 a Češi ji hned překřtili na tzv. „ostnatý drát“. Při pečení koláčů se používala usazenina od kávy a světlo světa spatřil i slavný „válečný textil“ z kopřivových vláken.

Obr. 6 Portrét ředitele Bonifáce Segeti

Přídělový systém se ustálil na 1400 gramů mouky, 1200 gramů chleba a 500 gramů masa na osobu, a pro osoby těžce pracující byly dávky mírně navýšeny – 2100 gramů mouky nebo 1890 gramů chleba, 750 gramů masa, 3 kilogramy brambor a 60 gramů tuku. Po celou dobu války byla pro práci Dr. Segetě příznačná snaha zajistit pro studenty pravidelné dodávky co nejlevnějšího masa. Ve službách semináře působil řezník a mistr uzenářský František Zrůnek z Valašského Meziříčí, který nahradil dosavadního kroměřížského řezníka pana Složila. Vepřový dobytek se porážel přímo v ústavu, budova disponovala ledárnou, kterou také pronajímala. Na zahradě ústavu byla postavena udírna, která se využívala na výrobu drobných uzenin. Ceny masa rostly raketově, za půl roku se cena ze 2,40 K za kilo hovězího zvedla na 4 K (leden 1915). Není bez zajímavosti, že hovězí a telecí maso bylo v době monarchie výrazně levnější než maso vepřové, rozdíl činil zhruba 2 K na kile masa. Ředitel ústavu marně žádal o zvýšení přídělu mouky o 300 gramů na osobu s poukazem, že se jedná o chlapce v období bouřlivého tělesného vývoje. Potravin bylo skutečně poskrovnu a podvýživa byla bohužel dost běžnou diagnózou, kterou lékař školy stanovoval.

Studenti gymnázia pokračovali i ve sbírkách a charitativních akcích. Ve zvýšené míře probíhal především sběr kovů, např. válečná pomocná akce „zlato dal jsem za

železo“. Všem kostelům vznikla povinnost odevzdat dvě třetiny váhy svých zvonů na válečné účely. Ve škole se konaly oslavy vítězství rakouských zbraní – v únoru 1916 malá domácí slavnost u příležitosti pokoření Černé Hory. Obsahem byla pobožnost, doprovázená recitací a zpěvem.

V roce 1916 bylo odvedeno do války již 70 studentů a v roce 1917 tento počet stoupl na 109.

21. 11. 1916 škola uctila památku zesnulého císaře Františka Josefa a dynasticky patriotickým projevem ředitele uvítala nastoupení císaře Karla I.

Zima roku 1916 byla extrémně silná, napadlo obrovské množství sněhu, který ležel na polích a ulicích měst až do dubna. To samozřejmě obecný stav zásobování jen zhoršilo.

Situace v roce 1917 nebyla jiná, jen v mnohém horší. Do lístkového přidělového systému přibývá řada spotřebního zboží, především sůl a mýdlo. Ceny na černém trhu stále rostly, 1 kilogram mouky stál 15–20 korun, slepice 40 korun a koza 200 korun. Špatné zásobování a podvýživa se podepsaly na řadě epidemických nemocí, které sužovaly i studenty semináře, především to byla úplavice. Ve vojenské činné službě je již 123 studentů, 8 z nich již položilo život za císaře a jeho rodinu.

V roce 1918 bylo již i největším optimistům jasné, že monarchie válku prohrála. Státní orgány selhávaly a dozor polevil i ze strany inspekce a moravské zemské školní rady. V novinách se objevovalo stále víc článků s národní českou tematikou, které nechávala cenzura zcela bez povšimnutí. Zejména regionální tisk v roce 1918 nevykazoval žádné velké cenzurní zásahy. Čtenář získává při četbě poněkud bizarní pocit, protože najde vedle sebe oficiální zprávy z bojiště, vydávané c. k. tiskovou kanceláří, ve kterých rakouské zbraně kráčí od vítězství k vítězství, a na druhé straně čte články zcela volně publikované o postupu našich legionářů v Rusku. To je mimořádně zajímavé, protože popisovat akce našich vojáků v Rusku v roce 1918 neznamenal nic jiného než velezradu. Z právního a vojenského hlediska se jednalo buď o zběhy z rakouské armády, nebo válečné zajatce, kteří přijali službu v cizí armádě, což bylo samozřejmě také trestně postižitelné. To, že proti těmto novinovým článkům rakouské úřady nijak nezasáhly, svědčí o všeobecném rozkladu státní a represivní správy. Přesto říjnový převrat⁸⁵ přišel neočekávaně a náhle. Byl s nadšením přivítán národním tiskem a občany města Kroměříže. S novou situací se musel vypořádat seminář, gymnázium, profesorský sbor i studenti samotní.

Příště si přečtete: Vyhlášení republiky a národnostní spory 1919, zápas o katolický charakter školy, o praktickém životě studenta v semináři...

⁸⁵ Z hlediska rakouských právních norem se jednalo o převrat, násilné převzetí moci, z hlediska národního o revoluci